

leven omvat, is volkomen in overeenstemming met wat de Schrift zelf leert in Jesaja 28:24-29; dat zelfs het zaaien en eggen van den landman aan goddelijke openbaring te danken is; want „*zijn God onderricht hem van de wijze, Hij leert hem*”.

140) DELITZSCH, *Tweede voordracht*, p. 23, beweert, dat ook Hammurabi zijn wet aan zijn God Schamasch toeschrijft en daardoor de parallel met Mozes nog sterker wordt. Het voornaamste bewijs hiervoor ziet hij in de afbeelding, die bij deze wet ingebeiteld is: Hammurabi, die voor Schamasch staat om uit zijn mond de wet te beluisteren en op te teekenen. Intusschen is deze verklaring niet juist, gelijk is aangetoond door GRIMME, l. c. p. 6. Het beeld stelt alleen voor, dat Hammurabi Schamasch *aanbidt*; van het dicteeren van deze wet is in het beeld geen spoor te ontdekken. Wat bovendien alles afdoet is, dat Hammurabi zelf in den epiloog er roem op draagt, dat deze wijze wetten *door hemzelf* zijn uitgedacht: „De Koning, die onder de koningen der steden uitsteekt, ben ik. *Mijne woorden zijn wel overlegd, mijne wijsheid heeft haars gelijke niet*; de bedrukte, die een rechtszaak heeft, zal voor *mijn* beeld als koning der gerechtigheid komen, deze inscriptie lezen, *mijn kostbare woorden lezen*. De koning, die (later) in het land is, zal de woorden der gerechtigheid, die ik op mijn gedenksteen geschreven heb, waarnemen, de wet van het land, *die ik gegeven heb*, de beschikkingen, *die ik heb gemaakt*, zal hij niet veranderen”. (H. WINCKLER, *Die Gesetze Hammurabis*, p. 40). Wel wordt daarnaast gezegd, dat op bevel van Schamasch, den grooten Rechter van hemel en aarde, gerechtigheid in het land zal opgaan, maar dit wil niet anders zeggen, gelijk de proloog toont, dan dat de goden Hammurabi tot koning geroepen hadden om „het recht in het land te doen gelden”. (l. c. p. 8). Al is er dus bij Hammurabi nog een nawerking van de idee, dat het recht onder Goddelijke bescherming bestaat en door God gewild wordt, gelijk ook de *eed* en het *godsoordeel* in deze wetten hetzelfde toonen, toch treedt deze gedachte reeds op den achtergrond tegenover het trotsche zelfbewustzijn van dezen machtigen koning, dat hij zelf de schepper van het recht is. Wanneer hij aan het slot de vreeselijkste vloeken afbidt over degenen, die de wetten veranderen zullen, dan is dit niet, omdat de Majesteit van het Recht daardoor zou worden aangetast. maar omdat dit crimen laesae majestatis zou wezen tegen *zijn persoon*. „Wanneer een vorst *mijne woorden*, die *ik* geschreven heb, niet waarneemt, de wet, die *ik* gegeven heb, uitdelgt, *mijne woorden* verandert, *mijn naam uitwischt en zijn naam daarvoor in de plaats schrijft*, dan moge de groote God dien mensch den glans van zijn koninkrijk ontnemen” enz. (p. 41). Op dat standpunt, GRIMME heeft het volkomen terecht opgemerkt, is voor Hammurabi de overtreding van de wet slechts „eine Königsbeleidigung” en de straf wordt „Königsrache” (p. 22). Juist daaruit blijkt de heerlijkheid